

OMONIM SO‘ZLARNI O‘QITISHDA QO‘LLANUVCHI METODLAR

Vafoqulova Go‘zal Ochilovna

*Samarqand davlat chet tillar instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani
o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Maqolada Ona tili darslarida shakldosh so‘zlarni o‘qitishda qo‘llanuvchi metodlar mavzusi bo‘yicha uslubiy metodik ta‘minot keltirildi.*

Kalit so‘zlar: *Leksikologiya, leksika, omonim, tuyuq, zakiylik san‘ati, shakldosh so‘zlar,*

Ta‘limda “Leksikologiya” bo‘limini o‘qitishning yangi innovatsion tizimini yaratish o‘zbek tili fanining muhim vazifalaridan biri ekanligini anglaymiz. O‘z fikrini ravon, go‘zal va lo‘nda ifoda eta olmaydigan mutaxassisni zamon talabi darajasidagi mutaxassis deb bo‘lmaydi. Ana shuni hisobga olgan holda akademik listeylarda o‘zbek tili ta‘limiga alohida e‘tibor beriladi.

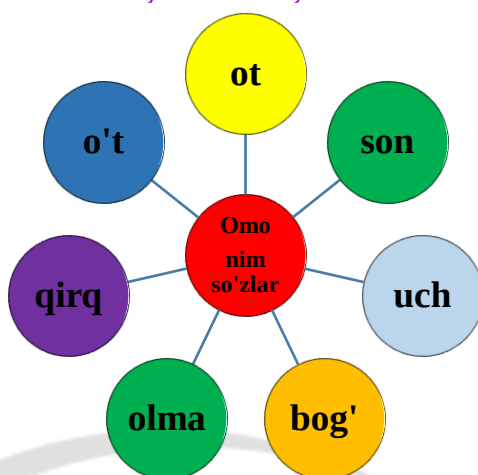
Leksikologiya (yunoncha *lexis* – so‘z, *logos* – ta‘limot) «so‘z haqida so‘z», «so‘z haqida ta‘limot» demakdir. So‘zning lug‘aviy ma‘nosi, lug‘aviy ma‘no turi, so‘zning shakl va ma‘no munosabati, lug‘at tarkibidagi faol va nafaol so‘z, tarixiy jihatdan o‘zbek tili leksikasi, so‘zning hissiy va uslubiy xususiyati kabilarni o‘rganadi. So‘zda qanday lug‘aviy ma‘no munosabati bo‘lsa, barchasini

leksikologiya tekshiradi.

Tilimizda tovush (yozuvda harflar) tomoni bir xil bo‘lib, turlicha ma‘nolarni ifodalovchi so‘zlar va qo‘shimchalar mavjud. Bunday so‘z va qo‘shimchalarning omonimlar (lot. *homos-bir*, *onuma-nom*) yoki shakldoshlar deyilishidan xabaringiz bor. Masalan, ot «hayvon», ot «ism», ot «irg‘it» kabi. Shuningdek, tilimizda qo‘shimchalar o‘rtasida ham shakldoshlik munosabatlari mavjud. Masalan, -chi qo‘shimchasi so‘z yasovchi qo‘shimcha (ishchi, suvchi) hamda yuklama (sen-chi, ayt-chi) ma‘nolarida ishlatiladi. Shunga ko‘ra, omonimlar lug‘aviy (leksik) omonimlar hamda qo‘shimcha (affiks) omonimlarga bo‘linadi.

Lug‘aviy (leksik) omonimlar nutq jarayonida so‘z o‘yini uchun qulay imkoniyat yaratadi. Ayniqsa, zakiylik san‘atida ulardan o‘rinli foydalanish askiyachilarning mahorati sanaladi. O‘zbek tilida leksik omonimlar ko‘p ishlatilganligi sababli, u maxsus she‘riy janr - tuyuqqa ham asos bo‘lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari nutqimizda frazeologik omonimlar ham mavjud bo‘lib, ularga ”boshiga ko‘tarmoq” (1-hurmat qilmoq, 2-to‘polon qilmoq), ”ko‘z yummoq” (1-vafot etmoq, 2-ko‘rmaganga olish) kabilar misol bo‘la oladi.

Izoh: Shundan so'ng o'qituvchi guruh o'quvchilarining sonidan kelib chiqib ularni guruhlarga ajratadi va ularga alohida nom beradi. Albatta, nom berish ham mavzuga mos omonim so'zlardan tashkil topsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Guruhlar shakllangach, ularga birin-ketin topshiriqlar beriladi va guruh to'plagan natijalar o'qituvchi tomonidan hisoblab boriladi.

46-mashq. Berilgan so'zlar ishtirokida gaplar tuzing. Omonim yoki polisemantik so'z ekanligini aniqlang.

Do'st, yosh, yuz, nafis, bel, tut, yengil, gul, sher, sana, uch, o'ch, quloq...

Namuna: 1. Olti narsa rohatda yashashga yordam beradi, shulardan biri haqiqiy do'sting bo'lmoqligidir. 2. Bugungi kechamizga shoir Do'st Hamdam ham tashrif buyurgan. 3. Do'st!!! Yana bir juft qo'shiq bo'lsin!

Mavzu yuzasidan qisqa muddatli test

1. Qaysi qatorda shakldosh so'zlar qatnashgan gaplar juftligi berilgan?

A) Shoir boshini birdan ko'tardi. - Ochilgan paxtani bir boshidan tering.

B) Maktabda "o'tkir zehnlilar" musobaqasi bo'lib o'tdi. - O'tkir boltasi bo'lsa-yu, shart bir daraxtni kesib yelkasiga olib jo'nasa.

C) Hech bo'lmagandan ko'ra kech bo'lgani yaxshi. - Bir qoshiq qonidan kech bu bechoraning.

D) O'zbekistonning Davlat tili - o'zbek tilidir. - Razvedkachilarga "til" tutib kelish topshirilgan edi.

2. So'z qo'llash bilan bog'liq xato mavjud gapni toping.

A) Mashina dovon tepasiga ko'tarilar ekan, derazadan salqin shamol urildi.

B) Mirzakarimboyni Toshkentning to'rt dahasi biladi.

C) Ot afzalin shayladi, o'q-anjomin boyladi.

D) O'zbek xalqi ichidan o'nlab daholar yetishib chiqqan.

3. Omonim so'zlar berilgan qatorni aniqlang.

A) yoz, o't, ol, yon B) bor, til, soch, tut C) tik, yosh, qo'y, ko'k D) A, B, C

Izoh: Dars yakunida guruh ballari e'lon qilinadi, darsda faol ishtirok etgan o'quvchilar baholanadi, uyga vazifa beriladi.

20-Noyabr, 2025-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. - “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi” ma'ruzasi // Kuch adolatda gazetasi. №: 47. 2016 yil. 8 dekabr. 3-bet.
2. X.Z.Muxiddinova, G.Z.Muxamedjanova, F.S.Talipova. O'zbek tili (10-sinf uchun darslik) – T., «O'zdnashr», 2017;

